

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Szarvas, Melinda

Title: Szabályozott emlékfolyam (Kiss László: Ki mondta, hogy jó volt)

Year: 2015

Version:

Please cite the original version:

Szarvas, M. (2015). Szabályozott emlékfolyam (Kiss László: Ki mondta, hogy jó volt).
Szépirodalmi Figyelo, 2015(5), 88-94.
http://epa.oszk.hu/01400/01433/00070/pdf/EPA01433_szepirodalmi_figyelo_2015_5_088-094.pdf

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Szarvas Melinda Szabályozott emlékfolyam

(Kiss László, *Ki mondta, hogy jó volt*, Fiala Írók Szövetsége, Budapest, 2015.)

Ha Kiss László *Ki mondta, hogy jó volt* című kötetéről minden további magyarázat és fejtegetés nélkül közölném azt az amúgy helytálló megállapítást, hogy az az alföldi regionális irodalmi hagyományt folytató, a fővárosi és vidéki életet szembehelyező, az utóbbi térségben megélt gyermekkort felidéző, műfaját tekintve, a szerző meghatározása szerint, „novellaciklusszerű regény” (175.), vélhetően csupa olyat mondanék róla, amely nem sok újat ígérne az olvasónak. Az említett irodalmi hagyomány és tematika ma már könnyen tűnhet túlírtnak és kimerítettnek, ahogy a novellaciklus műfajának már a Kiss kreálta variációja is némileg kényszeredetten hangzó. A FISZ által kiadott kötetet azonban végzetes hiba lenne ezen legalapvetőbb jellemzői után megítélni. Kiss László ugyanis nem elégszik meg a választott tematika és műfaj által kínált klisékkel. A *Ki mondta, hogy jó volt* ugyan nem hibátlan, de egy érezhetően gondosan megírt, jól szerkesztett, és nem szokványos írói megoldásokat felvonultató kiadvány.

Azt, hogy Kiss ötödik kötete jó és főként, hogy izgalmas elgondolású, azért is fontos leszögezni, mert az első szövegek ezt a legkevésbé sem teszik láthatóvá. Ezeket (főként az első két részről van szó) annak tudatában érdemes olvasni, hogy elsősorban nem esztétikai élvezetet nyújtanak, hanem egy a kötetkompozíció által meghatározott funkciót töltenek be. Ez azonban értelemszerűen csak az egész könyv elolvasása után válik (be)láthatóvá. A szépirodalmi fejezeteket egy interjú követi az utolsó oldalakon, melyet Bíró-Balogh Tamás készített a szerzővel. Ebben mondja Kiss László következőt: „Olyan prózát akartam, amelyben az egyes novellák (fejezetek) magukban is érthetők és szórakoztatók, de többet adnak, ha egymás felől olvassák őket.” (175.) Kétségtelen, hogy az említett nyitó szövegek csakis a kötet egészének ismeretében válhatnak érthetővé (szórakoztatóvá még úgy sem igazán). A legelső *Hely* című rész egyetlen nagyon hosszú mondat, melynek szerkezete inkább mesterkéltnak, semmint jól megoldottnak tűnik. Olvasása nehézkes, az olvasó könnyen válhat türelmetlenné a mondat végét keresve-kergetve. Ez a hatás vélhetően épp ellentétes azzal, ami funkciót ennek a megoldásnak a szerzői szándékot sejtve tulajdonítani lehet, tudniillik, hogy ez az írói megoldás az olvasást szándékosan nehezítve, lelassítva vonná be az olvasót a novellák által megrajzolt lassú, „vidéki tempójú” világba. A kötet részeinek mondatai aztán fokozatosan rövidülnek, mellyel a befogadás is kellemesebbé válik. Ugyanakkor, ismét a kötetkompozíció felől értelmezve a modalitást, az is elmondható, hogy az első szövegek egy szó szerint végtelennek tetsző gyermekkori világot jelenítenek meg, mely a könyv vége felé közeledve egy egyre szűkebb határok (egyre rövidebb mondatok) közé szorított, már egy felnőtt fiatalember visszaemlékezései révén ábrázolt egykori miliővé válik. Az utolsó előtti novella teszi mindezt világossá, melyben az elbeszélő nagymamájának temetéséről lehet olvasni. Övé volt a gyerekkori helyszínt adó udvar és ház. A fiatalember ekkor jut „arra az elhatározásra, hogy soha, de soha az életben nem teszem be a lábam arra az udvarra, ott és akkor megfogadtam, hogy amíg élek, soha semmi közöm nem lesz többé *ehhez* a házhoz, mert tényleg nem lehetett elképzelni, hogy valaha még újból kíváncsi lehetek az udvarra, hogy lesz még idő, amikor nem hagy nyugodni: meddig tartanak és voltaképpen melyek ennek a megmerevedett, mozdíthatatlan helynek a koordinátái, hogy honnan gyökerezik és hová nyúlik vissza, hogy hol kezdődik és meddig terjed, hogy hol a kiindulópontja és hol a vége – hol az a pont, ahonnan már más szabályok szerint folyik a játék, ahonnan nagymama udvarának a törvényei egész egyszerűen nem érvényesek.” (155.) A *Ki mondta, hogy jó volt* oldalain a szöveg tartalma és formája szokatlanul szoros kapcsolatban van: utóbbi az előbbinek leképezése.

A nyitórészek formájára vonatkozóan egy másfajta értelmezést is felkínál a szöveg, mely ezúttal nem az elbeszélő fizikai és lelki-szellemi felnövekedésével van kapcsolatban, hanem a novellákban megjelenített világgal. Az első szöveg egy a még gyerek megszólaló által fantáziát közöl, melyben a nagymama kertje egy hatalmas víztömeggé, egy tóvá változik, „amely a semmiből keletkezik oda, és igazodik az udvar méretéhez és formájához”. E másik értelmezés szerint a tagmondatok végtelen(nek tűnő), egymásba kapcsolódó hullámszerűsége a szöveg áradását jeleníti meg, mely a gyermekkor múlásával, a kötetben előre haladva válik egyre szabályozottabbá. A víz tehát nemcsak a novellákban megjelenített világ alapvető eleme, de a szöveg formájának értelmezéséhez is kulcs lehet. Kiss László a főváros-vidék ellentétet nem városok között jeleníti meg, a leginkább csak az egyetemi évekhez kapcsolt Budapest nem a szövegekből azonosítható Gyulával helyeződik szembe, hanem egy vidéki tájjal, a kötet lokalizáltságát egy családi ház udvarára és annak környezetére szűkítve. „[A] várost átszelő csatornánál éreztem magam otthon, ehhez kötött valami akolmeleg biztonságérzet, ezzel jegyeztem el magam egy életre” (39.) Az, hogy a gyermekkor felidézései vidéken ugyan, de *városban* játszódnának, kevésbé érzékelt, a megjelenített természetközeli környezet mesei. „[A] zölden hullámszerű sás szemközti, a kétoldalt aláereszkedő fűzfák, a víz állandó, finom mozgása, mely halat sejtet, a nádcsomók körül pislogó békafejek, a röptében összefonódó szitakötőpáros, a kiscsatornát fejtől fölvetve átszelő patkány, úgy, ahogy van, gyönyörű” (47.) Ebből az idézetből is jól látható, hogy ennek a helyszínnek a megjelenítéskor Kiss meglehetősen élesre állítja a fókuszot. A részletgazdag leírások paradox módon egyszerre érzékeltetik a bemutatott környezet látszólag eseménytelen nyugalma és az épp a részletek felnagyításával észrevehető élettel teliségét. „Petykó bácsi vízbe lógó damiljára pedig hálót szőtt a pók, és násztáncot jártak rajta a szitakötők, annyira nem volt mozgás, annyira álmatag volt a csendes csordogáló csatorna, még a késő délutáni órákban is” (44.) A *látszólagosnak* és a *megéltnek* a különbözősége alapvető élménye a *Ki mondta, hogy jó volt* szövegeinek. Az elbeszélő számára kalandozás (46.) a játszótárs szemszögéből leírt „látszólag céltalan ide-oda kerékpározás, kicsapni a partra, onnan föl a gólyafészkes hídig, aztán neki a zeneiskolának, és megint” (46.) Valójában ugyanez a kettősség jelenik meg a gyerekjátékokban is, a szöveg a gyermeki fantázia működését követi. „Lehetett bármilyen nap, feladva bármilyen lecke, ebéd végeztével nyomban a hátsó udvarba vonultam, hogy ellenőrizsem a lóállásokat, az ütegek fölszereltségét, hogy gardírozzam a rám bízott ezredeket, és közöljem velük az aznapi ukázt” (87.) Ugyanez a kettősség tükröződik a kötet címében is: az idővel megszépülő, visszatekintve idillinek látszó gyermekkor a novellák tanúsága szerint meglehetősen átlagosan telt. A főcímben szereplő „ki mondta, hogy jó volt” kérdésre a szövegek nem azt a választ látszanak adni, hogy a sugallt visszakerdező épp hogy egy rossz gyermekkor tenné indokolttá: eleve a (pozitív, vagy akár negatív) minősítés jelentősége kérdőjeleződik meg.

A látható világ, a képiség a kötet másik fő szervező elemével is szoros kapcsolatban áll: a visszaemlékezéssel. Az egyik, a könyv közepére helyezett novellának a címe is szereplő *fénykép* fontos motívuma Kiss kötetének. Bizonyos részekben a felidézés klasszikus eszközeként jelenik meg: „A tata halványkék pizsamájának felső szára lecsusszant a jobb karon, ahogy a fényképért nyúlt, a Ferencváros legfrissebb fotójáért, [...] egyenként vezettük végig a pázsiton feszítő csapatot, ki kicsoda, hol helyezkedik el, ki az, aki a jobboldali akciókért felel, ki futkos a balszélen [...]” (127-128.) Emellett azonban a *(fény)kép* az amúgy is mozdulatlan tetsző világot teszi végképp rögzítetté, biztosítva a részletek pontos megfigyelhetőségét. „[É]rdemes szemügyre venni a falakat, javasolta nagyapa, mert a falakon a feldolgozás fázisait szemléltető kellemes tapintású plakátok voltak, és az egyik fordulóban egy jellemző ábra függött, [...] afféle fantomfotó a sertésről, rajzolt kép, rózsaszín árnyalattal, a sertés mint olyan, mert nézzük csak meg, hogyan épül fel az állat” (94.) Ez az idézet az említett *Fénykép* című novellából származik. Ez a központi szöveg is bemutatja a képek Kiss

kötetének keretei között megfigyelhető szövegszervező működését is, mely az *asszociációk* révén érhető tetten. Az iménti sertéstelepről olvasható a következő: „ez a rengeteg egymásra hányt állat, ahogy magatehetetlenül vergődik és dulakodik, és a rácsokhoz gyúri egyik a másikat, ez az egész kavalkád engem a csontkukaccal teli pattintós tasakra emlékeztet, a zsiszegő, egymáson hempergő nyüvekre, amelyek folyamatosan mozgásban vannak [...]” (106.) Az asszociáció ebben az esetben egyértelműen vizuális hatások mentén működik, ugyanakkor ezt a műveletet a *Ki mondta, hogy jó volt* szövegének építkezése ettől eltérő módon is láthatóvá teszi. Ugyanis jönnek „a képek, a képekkel az arcok, a képekkel és az arcokkal a történések” (49.) Kiss László kötetének *anekdotikussága* is elválaszthatatlan az asszociáció működésétől.

A kis létszámú vidéki, családi közösséget mozgató szövegek olvasmányosságát és az e szöveg legelején idézett szerzői szándékban megjelenő szórakoztató voltát részben ezek az anekdoták, vagy anekdotikus képek biztosítják. Ekként működő részek a tanulmányi osztálykirándulás, vagy a horgásztábori élmények elmesélése is. A pontosan kivitelezett szerkezeti kompozíció nem gátolja a szerzőt abban, hogy könnyedségét és helyenként humorát is megmutassa, mely értelemszerűen kimondottan jót tesz a kötetnek. Csak egy példát idéznék épp a kötet első, amúgy nehezen befogadható részéből: „sötétedésre többnyire Kedves Pista bácsinak is bealkonyult, és a felesége, miután hazavittük, és fejfel a csengőnek támasztottuk a gyakran tudatán kívülre került Kedves Pista bácsit, nem szűnő házsártossággal vette tudomásul, hogy hazaért az ura az egész napos robotból” (10-11.) Kiss kötetében az ilyen jellegű megoldások ugyanakkor nemcsak a könnyedséget hivatottak biztosítani. Ahogy a *Fénykép* című novellából vett idézet is mutatta, az asszociációk révén képek montírozódnak egymásra, egyszerre téve jelenlévővé a különböző térben és időben tapasztalt világokat. „A résnyire nyitott ablakon behallatszott a főúton elhúzó autók surrogása. Mielőtt elaludtam, halvány körvonalat nyert előttem a pályaudvaron látott hajléktalan nő alakja. Megcsapott a szűrős szag, amint a közelébe értem. A kezében göcsörtös botot szorongatott, azzal hadonászott. A szeme alatti karikák alapos verésről árulkodtak. Szóra se méltattam. Ki mondta, hogy jó volt, ezt sziszegte, ahogy elhaladtam mellette.” (150.) Noha némileg már ebből az idézetből is látható, íróilag hogyan valósítja meg a világok egymásra írását Kiss László, mégis idéznék a kötet egyik legbriliásabb részéből is, amikor az elmesélt idő és az elmesélés ideje nagyon pontos szövegszervezésnek köszönhetően válik élvezetesen követhetővé, prózapoétikai szempontból széppé. Ebben a jelenetben Varga bácsi sakkozás közben mesél az elbeszélőnek saját horgászási szokásairól. „[A]mikor ő, tolt egyet a huszáron Varga bácsi, ráfordul a bekötőútra, nyomban bekapcsolja az autórádiót, letekeri az ablakokat, úgy gördül a tó felé, és megérkezvén nyomban ráncba szedi az összecukható nyári széket, és van, került lépéselőnybe a tiszttel Varga bácsi, hogy órákig nem is csalizza fel a cájgot, csak ül ebben a székben, és kémleli a távot, a vonuló darvakat, a sirályok becsapódását a fodrok réseibe” (132.)

A *Ki mondta, hogy jó volt* novelláiban van az asszociációnak egy másik fontos funkciója is: ezek révén jelenik meg az a klasszikus irodalmi hagyomány is, amelyhez a szerző köti magát és jelen kötetét. Kiss nem bízza az olvasóra az akár a tematika, akár az írói megoldások, vagy csak egy-egy jellemző motívum révén megidézett író elődök felismerését: a legtöbb esetben meg is nevezi őket. Azt, hogy a szövegekben felbukkanó klasszikus szerzők tényleges írói jelentőséggel is bírnak a fiatal alkotó számára, a kötet végén olvasható interjú teszi kétségtelenné. Bíró-Balogh Tamás a következőképpen vezeti fel egyik Kiss Lászlóhoz intézett kérdését: „Első köteted kapcsán – már csak a címe miatt is [*Szindbád nem haza megy* – Sz. M.] – többen Krúdy és Márai hatását vélték nálad fölfedezni. Más írások alapján pedig Kosztolányiét. Amikor azonban egy beszélgetésben rákérdeztek erre, hogy Krúdy, Márai vagy Kosztolányi, gondolkodás nélkül rávágtad, hogy Hrabal.” (171.) Az itt felsorolt szerzők említődnek a novellákban is, hol személyükben, írókként, hol pedig csak az irodalmi világuk,

vagy egy-egy klasszikus szereplőjük révén, ahogy például Hrabal. Ő csak Joki bácsi alakján keresztül idéződik meg: az apa távoli rokonát ugyanis adomázó kedve miatt Pepin bácsinak hívja az elbeszélő. Noha sok esetben valóban meg is nevezi választott irodalmi elődeit Kiss, ezt legtöbbször csak azután teszi, hogy a megelőző képekkel, mondatokkal vagy motívumokkal az olvasónak már eszébe juttatja őket. A *Szakadás* című novella egy epizódnyi részlete elsősorban a Gergő nevű foxiról szól. Ez a kutya „egész idő alatt a lábunknál kushadt, mintha csak az éjszakai vadászat fáradalmait pihenné ki, de láthatóan a kényelmetlen időjárás számlájára volt írható ez a semmittevés, a csillapíthatatlanul záporozó eső elől menekült a veranda fedezékébe, ahol mi is helyet találtunk ezen a nyárvégen, ezen a nyákos, lassú, kegyetlen augusztusi délutánon [...]” (118.) A képek és a szavak, a lusta kutyát (akinek emberi neve is van) és az embert összekötő hasonlatok és a megjelenített környezet is Móricz Zsigmond megfogalmazásait idézik fel. A *Forró mezők* című regényben az olvasható, „[c]sak elnyúlni ebben a melegben, s kilógatott nyelvvel heverni, mint a kutya. És semmit se tenni, semmit se cselekedni.” A *Kivilágos kivraddig* emlékezetes nyitóképe pedig a következő: „A nagy, dupla tetejű földszintes ház úgy feküdt a rengeteg udvar sarkában, mint egy nagy bolhászkodó komondor. [...] A ház tornácán mintha bolhák mozognának, egy-egy ember jömegy, ki s be a vadszőlő kopasz vesszői közt.” Kiss László az imént csak részben idézett mondata a jellegzetes móriczi képek megmutatása után a következőképpen folytatódik: „úgy ültem ott, a fonott székbe süppedve Szöszi néni tornácán, lustán cigarettázva, akár egy Móricz-hős a dzsentritanyán” (118.) A kötet végén, a kihalt, elhagyatott udvar leírása hasonlóképpen idézi meg Csehov drámáinak jellegzetes világát, ami után a szövegben el is hangzik, hogy „*innen* nézve a látvány olyan, akár Trepljov színpada: váz, melynek csonkjain át, a megmaradt fóliafoszlányok között ide-oda nyargal a szél.” (156.) Az asszociáció ekkénti működéséről maga az elbeszélő vall egy helyen: „a gyarapodó műveltség önhitt tudata fölszabadulttá, szemtelenné és talán kissé felelőtlené is tett. [...] [E]lhittem magammal, a világ: nyelv, amelynek segítségével bármin könnyedén fölülkerekedhetek, amellyel bármi egyértelműen leírható.” (139.)

A jelen kritika első bekezdésében felsoroltak mind jellemzik Kiss László kötetét, mégis, a novellák kidolgozását, és összekapcsolását, a próza szerkezetét tekintve fájdalmasan és igazságtalanul kevésnek érzem, ha csak annyit mondunk, ezekben a szövegekben „a családi és iskolai múlt, a legszűkebb értelemben vett lokalitás jelenik meg, [...] nosztalgikus színezettel [...]” (172.) A *Ki mondta, hogy jó volt* című kötet többszintűen működtetett és többszörösen összekapcsolt világokat jelenít meg nagyon pontos és érezhetően alaposan átgondolt írói megoldások révén. Ennek a fegyelmezettségek köszönhető, hogy Kiss László ötödik kötete prózapoétikai szempontból izgalmas, esztétikailag pedig élvezetes olvasmány.